

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه جغرافیا

پایان نامه جهت اخذ درجه‌ی کارشناسی ارشد

رشته‌ی جغرافیا و برنامه ریزی روستایی

عنوان:

بررسی تأثیرات اقتصادی- اجتماعی صنعت توریسم بر نواحی روستایی

(مطالعه موردی: استان مرکزی)

استاد راهنما

دکتر مفید شاطری

استاد مشاور

دکتر عمران راستی

نگارنده

فرشته شریفی

تابستان ۹۲

اگر حاصل کار معرفتی باشد قابل، آنرا تقدیم می‌نمایم به بهترین‌های زندگی:

پدر عزیزم

واژه‌ی بیکران محبت، حقیقت همیشگی عشق و علاقه و راهبر راه زندگی، او که برایم الگویی از ایمان و صداقت است.

مادر عزیزم

عمق بی‌نهایت عشق، فرشته مهربان نوازشگر و التیام اندوه دل، او که گرمی نفس‌های پر از عشقش به من توان زیستن می‌دهد و هرچه دارم مرهون دعای خیر اوست.

برادران مهربان و دلسوزم

عزیزانی که جوشش نگاه پر امیدشان روشنایی بخش راهم بوده و بهار زندگی به ترنم محبتشان آکنده است.

خواهر عزیزتر از جانم

رویای زندگی، دست‌های گرمش آرامش بخش وجودم بود و با قلب بزرگش تمام دنیا را به من ارزانی داشت.

به امید قدردانی و جبران زحمتهای بی دریغ و بی‌کرانشان.

به نام خدایی که در این نزدیکی است

عرض سپاس

سپاس بیکران حق تعالی را، که راه ادامه تحصیل را بر من هموار گردانید و توفیقم داد تا از علم و دانش بهره برده و از حضور اساتید والا مرتبه‌ای که حیات علمی خود را مرهون آن‌ها هستم، کسب فیض نمایم. اکنون جای آن دارد که از زحمات بی‌دریغ کسانی که در انجام آن حضور داشته‌اند، سپاسگزاری نمایم.

از جناب دکتر مفید شاطری استاد راهنمای محترم و ارجمند اینجانب، به خاطر توجه و عنایتی که به این پایان نامه، داشتند و با صبر و حوصله فراوان نکات مهمی را یادآور شدند، کمال تشکر را دارم.

از استاد محترم و بزرگوار جناب آقای دکتر راستی به خاطر توصیه‌های گرانبه‌ای و مشاوره‌های مفید و موثر ایشان، بسیار سپاسگزارم.

همچنین از استادان عزیزی که در دو سال اخیر افتخار شاگردیشان را داشتم، آقایان دکتر جواد مکانیکی، دکتر محمود فال سلیمان و مهندس علی اشرفی سپاسگزارم.

در پایان لازم می‌دانم زحمات خانواده بزرگوار و دلسوز خود را که از بذل هرگونه محبت و ایجاد شرایط مناسب دریغ نکردند، پاس دارم.

حق یارشان، اجرشان با خدا

چکیده:

امروزه فقیرترین قشر روستایی را افراد بدون زمین کشاورزی یا با زمین کشت اندک، تشکیل می‌دهند. گردشگری روستایی با ایجاد فرصتی راهبردی سبب تنوع اقتصاد جوامع محلی، ایجاد فرصت‌های شغلی، افزایش سطح رفاه و افزایش درآمد در روستاها شده و باعث ثبات و استقرار جمعیت در روستاها و جلوگیری از مهاجرت-های بی‌رویه، حفظ تعادل اکولوژیکی منابع طبیعی و حفظ ویژگی‌های فرهنگی روستا می‌شود. بر این اساس می‌توان گفت که یکی از بهترین راه‌های کاهش مشکلات اجتماعی و اقتصادی، توسعه گردشگری روستایی است، در اینجاست که لزوم مدیریت و کنترل اثرات آن، به ویژه اثرات اقتصادی - اجتماعی بر جامعه میزبان، اهمیت می‌یابد.

استان مرکزی با داشتن ده روستای هدف گردشگری، که از سوی سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، به دلیل دارا بودن جاذبه‌های طبیعی و انسانی، شناخته شده‌اند، گردشگران را به سوی خود جذب می‌کند، بنابراین شناخت اثرات اقتصادی و اجتماعی گردشگری، جهت کاهش اثرات منفی و تقویت اثرات مثبت، اهمیت می‌یابد. پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش از نوع تحقیقات توصیفی - تحلیلی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات ترکیب از دو روش اسنادی و میدانی بوده که به کمک پرسشنامه و تکنیک‌های مشاهده و مصاحبه با مطلعین کلیدی انجام شده‌است. برای آزمون فرضیات این پژوهش از نرم‌افزار SPSS و آزمون‌های آماری کای دو و t تک نمونه‌ای و برای تهیه نقشه‌های مورد نیاز از نرم‌افزار Arc GIS، بهره گرفته شده‌است. پرسشگری از مردم و نتایج حاصل نشان داد که ساکنین روستاهای هدف گردشگری تأثیرات مثبت گردشگری را با میانگین ۳/۴۰، بر وضعیت اقتصادی خانوارها تأیید کردند، هم‌چنین یافته‌ها نشان داد که گردشگری تأثیر چندانی بر تثبیت جمعیت نداشته‌است، تجزیه و تحلیل آماری نرخ رشد سالانه جمعیت (درصد)، دوره پس از تعیین روستاها به عنوان هدف گردشگری (۹۰-۱۳۸۵)، که مقدار آن ۳/۷۱- درصد می‌باشد، نیز مؤید این امر می‌باشد.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، گردشگری، اثرات اقتصادی - اجتماعی، استان مرکزی

فهرست مطالب

۱	فصل اول کلیات تحقیق
۲	مقدمه
۳	۱-۱ بیان مسأله
۷	۲-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق
۸	۳-۱ اهداف تحقیق
۸	۱-۳-۱ هدف کلی
۸	۲-۲-۱ اهداف جزئی
۸	۴-۱ سوالات تحقیق
۸	۵-۱ فرضیات تحقیق
۹	۶-۱ تعریف واژه‌ها
۹	۱-۶-۱ تعریف نظری واژه‌ها
۱۰	۲-۶-۱ تعریف عملیاتی واژگان
۱۰	۷-۱ روش تحقیق
۱۰	۱-۷-۱ شیوه اجرای تحقیق
۱۱	۲-۷-۱ ابزار جمع آوری اطلاعات
۱۲	۸-۱ پایایی و روایی ابزار اندازه‌گیری
۱۲	۱-۸-۱ پایایی (اعتماد) پرسشنامه
۱۲	۲-۸-۱ روایی (اعتبار) پرسشنامه
۱۳	۹-۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۳	۱-۹-۱ آزمون‌های مورد استفاده برای فرضیات تحقیق
۱۳	۱۰-۱ جامعه آماری
۱۴	۱۱-۱ نمونه و روش نمونه‌گیری
۱۶	۱۲-۱ متغیرهای تحقیق
۲۲	۱۳-۱ محدودیت‌های پژوهش
۲۳	فصل دوم مبانی نظری تحقیق
۲۴	مقدمه
۲۵	۱-۲ تعریف و مفهوم گردشگری
۲۷	۲-۲ گردشگری روستایی

۲۷	۳-۲ توسعه
۲۸	۱-۳-۲ توسعه پایدار
۲۹	۲-۳-۲ توسعه پایدار روستایی
۳۱	۴-۲ گردشگری و توسعه روستایی
۳۲	۵-۲ گردشگری و پایداری روستایی
۳۳	۶-۲ انواع گردشگری روستایی
۳۳	۷-۲ تعریف مناطق نمونه گردشگری
۳۴	۸-۲ دیدگاه ها و نظریات گردشگری روستایی
۳۴	۱-۸-۲ گردشگری روستایی به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی
۳۵	۲-۸-۲ گردشگری روستایی به عنوان سیاست بازساخت سکونتگاه‌های روستایی
۳۷	۳-۸-۲ گردشگری روستایی ابزاری برای توسعه ی پایدار
۴۱	۹-۲ نقش دولت در توسعه گردشگری روستایی
۴۱	۱۰-۲ جایگاه گردشگری در برنامه های کلان ملی
۴۱	۱-۱۰-۲ قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۴ - ۱۳۹۰)
۴۲	۱۱-۲ اثرات گردشگری بر نواحی مقصد
۴۳	۱-۱۱-۲ اثرات اقتصادی گردشگری
۴۳	۱-۱۱-۲ اثرات مثبت اقتصادی
۴۷	۲-۱۱-۲ اثرات منفی اقتصادی
۴۹	۲-۱۱-۲ اثرات اجتماعی گردشگری
۴۹	۱-۱۱-۲ اثرات مثبت اجتماعی و فرهنگی
۵۰	۲-۱۱-۲ اثرات منفی اجتماعی و فرهنگی
۵۳	۱۲-۲ انگرش و گرایش جامعه میزبان به توسعه گردشگری
۵۳	۱-۱۲-۲ مدل داکسی
۵۵	۲-۱۲-۲ مدل باتلر
۶۰	۱۳-۲ رویکرد برنامه ریزی در گردشگری
۶۱	۱-۱۳-۲ رویکرد بهره کشی
۶۲	۲-۱۳-۲ رویکرد اقتصادی: گردشگری به عنوان یک فعالیت اقتصادی
۶۳	۳-۱۳-۲ رویکرد کاربری اراضی یا فیزیکی و فضایی

۶۳	ویژه آن
۶۴	۱۴-۲ توسعه گردشگری پایدار
۶۷	۱۵-۲ اصول توسعه گردشگری پایدار
۶۹	۱۶-۲ تجربیات گردشگری روستایی
۶۹	۱-۱۶-۲ گردشگری روستایی در اروپا
۷۳	۲-۱۶-۲ گردشگری روستایی در سنگال
۷۴	۱۷-۲ پیشینه تحقیق
۸۱	جمع بندی
۸۲	فصل سوم معرفی محدوده مورد مطالعه
۸۳	مقدمه
۸۳	۱-۳ ویژگی‌ها و توانمندی‌های محیط طبیعی
۸۳	۱-۱-۳ موقعیت و حدود طبیعی
۸۵	۲-۱-۳ موقعیت و حدود طبیعی شهرستان‌های استان مرکزی
۸۸	۳-۱-۳ ویژگی‌های طبیعی
۸۸	۱-۳-۱-۳ ساختار زمین شناسی
۹۲	۲-۳-۱-۳ توپوگرافی و اشکال ناهمواری
۹۴	۴-۱-۳ ویژگی‌های اقلیمی
۹۴	۱-۴-۱-۳ دما
۹۸	۲-۴-۱-۳ بارندگی
۱۰۱	۳-۴-۱-۳ یخبندان
۱۰۱	۴-۴-۱-۳ رطوبت نسبی
۱۰۳	۵-۴-۱-۳ وضعیت باد
۱۰۴	۶-۴-۱-۳ ساعات آفتابی
۱۰۵	۷-۴-۱-۳ تبخیر
۱۰۵	۸-۴-۱-۳ طبقه بندی اقلیمی
۱۰۶	۵-۱-۳ منابع آب
۱۱۱	۶-۱-۳ خاک
۱۱۳	۷-۱-۳ پوشش گیاهی

۱۱۵	۲-۳ ویژگی‌های انسانی
۱۱۵	۱-۲-۳ سابقه سکونت (تاریخی) وجه تسمیه
۱۱۵	۲-۲-۳ تقسیمات سیاسی و اداری
۱۱۸	۳-۲-۳ ویژگی‌های جمعیتی
۱۱۹	۱-۳-۲-۳ تراکم جمعیت
۱۱۹	۲-۳-۲-۳ تراکم نسبی
۱۱۹	۳-۳-۲-۳ تراکم بیولوژیکی
۱۲۰	۴-۳-۲-۳ ترکیب جنسی
۱۲۰	۵-۳-۲-۳ ترکیب سنی
۱۲۱	۴-۲-۳ مهاجرت
۱۲۱	۵-۲-۳ سواد
۱۲۲	۶-۲-۳ آموزش
۱۲۳	۷-۲-۳ اشتغال
۱۲۴	۸-۲-۳ نرخ بیکاری
۱۲۴	۹-۲-۳ وضعیت فعالیت
۱۲۶	۱-۹-۲-۳ ترکیب فعالیت‌های اقتصادی: (کشاورزی، صنعت، خدمات)
۱۲۶	۲-۹-۲-۳ کشاورزی
۱۳۰	۳-۲-۹-۳ صنعت
۱۳۱	۴-۲-۹-۳ خدمات
۱۳۱	۱۰-۹-۳ وضعیت دام استان
۱۳۲	۱۱-۹-۳ پرورش زنبور عسل
۱۳۳	۱۲-۹-۳ پرورش ماهی (شیلات)
۱۳۴	۱۳-۹-۳ معدن
۱۳۴	۱۴-۹-۳ صنایع دستی
۱۳۵	۱۵-۹-۳ شبکه ارتباطی
۱۳۶	۱۰-۳ اروستا‌های گردشگری استان مرکزی (روستا‌های نمونه تحقیق)
۱۳۶	۱۰-۳-۱ آوه (شهرستان ساوه)
۱۳۸	۱۰-۳-۲ آهو (شهرستان آشتیان)
۱۴۱	۱۰-۳-۳ انجدان (شهرستان اراک)

۱۴۲	۴-۱۰-۳ چناقچی علیا(شهرستان زرنديه)
۱۴۴	۵-۱۰-۳ سرآبادان(شهرستان تفرش)
۱۴۶	۶-۱۰-۳ گلدشت (شهابیه سابق)(شهرستان خمین)
۱۴۸	۷-۱۰-۳ واران(شهرستان دلیجان)
۱۴۹	۸-۱۰-۳ ورچه(شهرستان خمین)
۱۵۱	۹-۱۰-۳ وفس(شهرستان کمیجان)
۱۵۲	۱۰-۱۰-۳ هزاوه(شهرستان اراک)
۱۶۶	نتیجه گیری
۱۶۷	فصل چهارم یافته‌های تحقیق (داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها)
۱۶۸	مقدمه
۱۶۹	۴-۱-۴ آمار توصیفی
۱۶۹	۴-۱-۱ جنسیت
۱۶۹	۴-۱-۲: سن
۱۶۹	۴-۱-۳ وضعیت تأهل
۱۶۹	۴-۱-۴ میزان تحصیلات
۱۷۰	۴-۱-۵ تعداد اعضا
۱۷۰	۴-۱-۶ وضعیت فعالیت
۱۷۰	۴-۱-۷ میزان درآمد
۱۷۰	۴-۱-۸ مشخصات مسکن
۱۷۱	۴-۱-۹ تأثیرات اقتصادی گردشگری بر محدوده مورد مطالعه
۱۸۰	۴-۱-۱۰ تأثیرات اجتماعی گردشگری بر محدوده مورد مطالعه
۱۸۸	۴-۱-۱۱ جاذبه‌های طبیعی و انسانی محدوده مورد مطالعه
۱۹۲	۴-۲-۲ آمار استنباطی
۱۹۲	۴-۲-۱ نتیجه آزمون کای دو در مورد تاثیر گردشگری بر اشتغال خانوارهای روستایی
۲۰۰	۴-۲-۲ نتیجه آزمون کای دو مربوط به تاثیر گردشگری بر ماندگاری (تثبیت) جمعیت
۲۰۱	۴-۲-۲-۱ محاسبه نرخ رشد جمعیت سالانه(درصد) محدوده مورد مطالعه
۲۰۱	۴-۲-۳ نتیجه آزمون کای دو مربوط به اثرات اقتصادی - اجتماعی مثبت و منفی
۲۱۷	نتیجه گیری
۲۱۸	فصل پنجم آزمون فرضیات تحقیق و نتیجه گیری

۲۱۹	مقدمه
۲۱۹	۱-۵ خلاصه تحقیق
۲۲۰	۲-۵ آزمون فرضیات
۲۲۰	۱-۲-۵ آزمون فرضیه اول
۲۲۱	۲-۲-۵ آزمون فرضیه دوم
۲۲۲	۳-۲-۵ آزمون فرضیه سوم
۲۲۴	۳-۵ نتیجه گیری
۲۲۵	۴-۵ پیشنهادات
۲۳۰	۶-۵ پیشنهادات برای تحقیقات آتی
۲۳۱	پیوست‌ها
۲۴۷	منابع و مأخذ

فهرست جداول:

- ۱۲ جدول(۱-۱): ضریب آلفای کرونباخ برای بخش‌های مختلف پرسشنامه اعضاء
- ۱۴ جدول(۲-۱): تعیین حجم نمونه از جامعه آماری
- ۱۶ جدول(۳-۱): متغیرهای تحقیق
- ۳۳ جدول(۱-۲): انواع گردشگری روستایی
- ۳۵ جدول(۲-۲): نگرش گردشگری به عنوان راهبردی برای توسعه روستایی
- ۳۶ جدول(۳-۲): نگرش گردشگری روستایی سیاستی برای بازساخت روستایی
- ۳۷ جدول(۴-۲): معیارهای پایداری در گردشگری روستایی
- ۴۰ جدول(۵-۲): نگرش گردشگری به عنوان ابزاری برای توسعه پایدار روستایی
- ۷۸ جدول(۶-۲): خلاصه‌ای از تحقیقات انجام شده داخلی و خارجی
- ۹۵ جدول(۱-۳): میانگین‌های دما در ایستگاه همدید استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷ (سانتیگراد)
- ۹۶ جدول(۲-۳): حداقل مطلق، حداکثر مطلق و متوسط دمای ماهانه ایستگاه سینوپتیک استان مرکزی سال ۹۱ - ۱۳۸۷
- ۹۹ جدول(۳-۳): میانگین بارندگی ماهیانه و حداکثر بارندگی روزانه در استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷ (میلی‌متر)
- ۱۰۰ جدول(۴-۳): میانگین روزهای بارانی در استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷
- ۱۰۲ جدول(۵-۳): میانگین روزهای یخبندان استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷
- ۱۰۳ جدول(۶-۳): حداکثر، حداقل و میانگین رطوبت نسبی ایستگاه سینوپتیک استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷ (درصد)
- ۱۰۳ جدول(۷-۳): میانگین رطوبت نسبی ایستگاه سینوپتیک استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷ (درصد)
- ۱۰۴ جدول(۸-۳): میانگین سرعت باد در ایستگاه سینوپتیک استان مرکزی بر حسب متر بر ثانیه طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷
- ۱۰۵ جدول(۹-۳): متوسط ساعات آفتابی استان مرکزی در دوره ۹۱ - ۱۳۸۷
- ۱۱۲ جدول(۱۰-۳): مشخصات و قلمرو پراکنش تیپ‌های اراضی در استان مرکزی
- ۱۱۷ جدول(۱۱-۳): تعداد شهرستان، بخش، شهر و دهستان‌های استان بر اساس سرشماری ۱۳۷۰ لغایت ۱۳۹۰
- ۱۱۹ جدول(۱۲-۳): جمعیت و متوسط رشد سالانه استان مرکزی طی دوره آماری(۹۰-)

۱۳۵۵) به نفر

- ۱۲۰ جدول (۳-۱۳): تراکم نسبی استان مرکزی در سال ۱۳۹۰ (نفر)
- ۱۲۱ جدول (۳-۱۴): تراکم بیولوژیک استان مرکزی در سال ۱۳۹۲ (نفر به هکتار)
- ۱۲۱ جدول (۳-۱۵): نسبت جنسی استان مرکزی به تفکیک شهر و روستا
- ۱۲۱ جدول (۳-۱۶): جمعیت بر حسب جنس و گروه عمده سنی (آبان ۹۰)
- ۱۲۲ جدول (۳-۱۷): جمعیت کل و جمعیت باسواد استان در دوره ۹۰-۱۳۶۵
- ۱۲۳ جدول (۳-۱۸): وضعیت تحصیلی جمعیت بالای ۶ سال استان مرکزی سال ۱۳۹۰
- ۱۲۶ جدول (۳-۱۹): وضع جمعیت فعال ۱۰ ساله و بیشتر بر حسب جنس
- ۱۲۷ جدول (۳-۲۰): توزیع نسبی فعالیت‌های اقتصادی (کشاورزی، صنعت و خدمات) در استان مرکزی ۱۳۹۰
- ۱۲۸ جدول (۳-۲۱): کاربری اراضی کشاورزی در کشور و استان مرکزی به تفکیک دیم و آبی (هکتار)
- ۱۲۹ جدول (۳-۲۲): کاربری اراضی کشاورزی در کشور و استان مرکزی و سهم استان به درصد ۱۳۸۲
- ۱۲۹ جدول (۳-۲۳): سطح زیر کشت محصولات زراعی استان مرکزی و کشور به تفکیک دیم و آبی (هکتار)
- ۱۳۰ جدول (۳-۲۴): میزان محصولات زراعی استان مرکزی و کشور به تفکیک دیم و آبی (تن)
- ۱۳۰ جدول (۳-۲۵): سطح زیر کشت (هکتار) و میزان تولید (تن) استان و کشور
- ۱۳۱ جدول (۳-۲۶): سطح زیر کشت و میزان تولید محصولات باغی استان مرکزی و کشور
- ۱۳۳ جدول (۳-۲۷): آمار جمعیت دامی استان مرکزی و کشور (راس)
- ۱۳۳ جدول (۳-۲۸): تعداد واحدهای دامی استان مرکزی و کشور (واحد دامی)
- ۱۳۴ جدول (۳-۲۹): تعداد کندو و میزان تولید عسل استان مرکزی و کشور
- ۱۳۴ جدول (۳-۳۰): آمار شیلات استان مرکزی و کشور
- ۱۶۲ جدول (۳-۳۱): معرفی جاذبه‌های طبیعی و انسانی روستاهای محدوده مورد مطالعه
- ۱۶۹ جدول (۴-۱): توزیع فراوانی افراد مورد بررسی بر اساس جنسیت آنان
- ۱۷۲ جدول (۴-۲): توزیع فراوانی تأثیرات اقتصادی مثبت گردشگری بر محدوده مورد مطالعه
- ۱۷۸ جدول (۴-۳): توزیع فراوانی تأثیرات اقتصادی منفی گردشگری بر محدوده مورد مطالعه
- ۱۸۱ جدول (۴-۴): توزیع فراوانی تأثیرات اجتماعی مثبت گردشگری بر محدوده مورد مطالعه
- ۱۸۶ جدول (۴-۵): توزیع فراوانی تأثیرات اجتماعی منفی گردشگری بر محدوده مورد مطالعه

- ۱۸۹ جدول(۴-۶): توزیع فراوانی نظرات موافق افراد درباره جاذبه‌های طبیعی و انسانی
- ۱۹۱ جدول(۴-۷): توزیع فراوانی نظرات مخالف افراد درباره جاذبه‌های طبیعی و انسانی
- ۱۹۳ جدول(۴-۸): نتیجه آزمون کای دو مربوط به تأثیرات مثبت گردشگری بر اشتغال خانوارهای روستایی
- ۱۹۷ جدول(۴-۹): نتایج آزمون کای دو مربوط به تأثیرات منفی گردشگری بر اشتغال خانوارهای روستایی
- ۲۰۰ جدول(۴-۱۰): نتیجه آزمون کای دو مربوط به تاثیر گردشگری بر ماندگاری (تثبیت) جمعیت در منطقه مورد مطالعه
- ۲۰۱ جدول(۴-۱۱): محاسبه نرخ رشدسالانه جمعیت روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی(درصد)
- ۲۰۲ جدول(۴-۱۲): نتیجه آزمون کای دو مربوط به نظرات ساکنین در مورد تأثیرات مثبت اقتصادی گردشگری
- ۲۰۵ جدول(۴-۱۳): نتیجه آزمون کای دو مربوط به نظرات ساکنین در مورد تأثیرات منفی اقتصادی گردشگری
- ۲۰۸ جدول(۴-۱۴): نتیجه آزمون کای دو مربوط به نظرات ساکنین در مورد تأثیرات اجتماعی منفی گردشگری
- ۲۱۴ جدول(۴-۱۵): نتیجه آزمون کای دو مربوط به نظرات ساکنین در مورد تأثیرات اجتماعی مثبت گردشگری
- ۲۲۱ جدول (۵-۱): نتایج آزمون t یک نمونه‌ای مربوط به بررسی تأثیرات مثبت و منفی گردشگری بر اشتغال خانوارهای روستایی
- ۲۲۲ جدول(۵-۲): نتایج آزمون t یک نمونه ای مربوط به بررسی تأثیرات گردشگری بر ماندگاری (تثبیت) جمعیت در منطقه
- ۲۲۳ جدول(۵-۳): نتایج آزمون t یک نمونه ای مربوط به بررسی اثرات اقتصادی مثبت و منفی حضور گردشگران
- ۲۲۴ جدول(۵-۴): نتایج آزمون t یک نمونه ای مربوط به بررسی اثرات اجتماعی مثبت و منفی حضور گردشگران
- ۲۲۸ جدول(۵-۵): پیشنهادات مربوط به هر روستا

فهرست نقشه‌ها:

- ۱۵ نقشه (۱-۱): موقعیت روستاهای مورد مطالعه
- ۸۵ نقشه (۱-۳): موقعیت استان مرکزی در کشور ایران
- ۸۸ نقشه (۲-۳): موقعیت روستاهای مورد مطالعه استان مرکزی در کشور
- ۹۲ نقشه (۳-۳): زمین شناسی استان مرکزی
- ۹۴ نقشه (۴-۳): مدل رقومی ارتفاعی استان مرکزی
- ۹۸ نقشه (۵-۳): خطوط هم‌دما در استان مرکزی
- ۱۰۱ نقشه (۶-۳): خطوط هم‌بارش استان مرکزی
- ۱۱۱ نقشه (۷-۳): منابع آب در استان مرکزی
- ۱۱۳ نقشه (۸-۳): نوع خاک استان مرکزی
- ۱۱۵ نقشه (۹-۳): نقشه پوشش گیاهی استان مرکزی
- ۱۱۸ نقشه (۱۰-۳): تقسیمات سیاسی در سطح بخش در استان مرکزی

فهرست نمودارها:

- ۹۷ نمودار(۳-۱): میانگین‌های دما در ایستگاه همدید استان مرکزی طی دوره ۹۱ - ۱۳۸۷ (سانتیگراد)
- ۱۰۰ نمودار(۳-۲): میانگین روزهای بارانی در استان مرکزی طی دوره ۹۱-۱۳۸۷
- ۱۰۲ نمودار(۳-۳): میانگین روزهای یخبندان استان مرکزی طی دوره ۹۱-۱۳۸۷
- ۱۰۴ نمودار(۳-۴): میانگین رطوبت نسبی ایستگاه سینوپتیک استان مرکزی طی دوره ۹۱- ۱۳۸۷ (درصد)
- ۱۰۵ نمودار(۳-۵): میانگین سرعت باد در ایستگاه سینوپتیک استان مرکزی بر حسب متر بر ثانیه طی دوره ۹۱-۱۳۸۷
- ۱۰۶ نمودار(۳-۶): متوسط ساعات آفتابی استان مرکزی در دوره ۹۱-۱۳۸۷
- ۱۲۳ نمودار(۳-۷): جمعیت کل و جمعیت باسواد استان ۱۳۹۰
- ۱۲۴ نمودار(۳-۸): وضعیت تحصیلی جمعیت بالای ۶ سال استان مرکزی سال ۱۳۹۰
- ۱۲۷ نمودار(۳-۹): وضع جمعیت فعال ۱۰ ساله و بیشتر بر حسب جنس

فهرست اشکال:

- ۵۶ شکل (۱-۲): مدل داکسی در مورد سطوح اثرات اجتماعی گردشگری
- ۵۷ شکل (۲-۲): چرخه حیات گردشگری
- ۶۸ شکل (۳-۲): ارتباط برنامه ریزی و توسعه گردشگری پایدار
- ۷۰ شکل (۴-۲): اصولها و ارزشهای توسعه پایدار گردشگری
- ۸۲ شکل (۵-۲): ارتباط گردشگری روستایی و توسعه پایدار نواحی روستایی

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه:

درشرایطی که قرن بیستم به پایان رسیده‌است، هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش‌های متعددی مواجه است، زیرا که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت آمیز نبوده و نتوانسته‌است مسائلی همچون فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را تأمین کند، این مسئله باعث شده‌است که در سال‌های اخیر بار دیگر توسعه روستایی مورد توجه قرار گرفته و نظریه‌پردازان، برنامه‌ریزان و مجریان حکومتی درصدد برآیند تا با ارائه راهکارها و استراتژی‌های جدید، از معضلات و مسائلی که گریبانگیر آن می‌باشد، بکاهند. یکی از این راهبردهایی که اخیراً اغلب، کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، نتایج مثبتی هم به همراه داشته، توسعه و گسترش گردشگری در نواحی روستایی است (افتخاری و مهدوی، ۱۳۸۴: ۲).

گردشگری نه تنها عاملی برای تقویت فرهنگ‌هاست، بلکه گامی است به سوی پیشرفت و تحول اقتصادی و اجتماعی که برای توسعه آن باید به معیارهای مربوطه یعنی عوامل طبیعی، رشد فرهنگی و تهیه طرح‌های توسعه، توجه نمود. چون کشور ایران از دیرباز متکی به اقتصاد نفت بوده است با احیا و توسعه گردشگری می‌توان آن را از اقتصاد تک محصولی بیرون آورد (قویدل، ۱۳۷۸: ۵۱).

با توجه به تجربیات جهانی، گردشگری روستایی می‌تواند منافع قابل ملاحظه اقتصادی و اجتماعی را برای نواحی روستایی از راه افزایش درآمد و بهبود زیرساخت‌ها به ویژه در نواحی حاشیه‌ای و کمتر توسعه یافته به همراه آورد. هم‌چنین می‌تواند با تقویت تجدید ساختار اقتصادی و اجتماعی، به رشد اقتصاد نواحی روستایی کمک کند. به همین دلیل در بسیاری کشورها، توسعه گردشگری روستایی به صورت یک بخش جداگانه و یا در چارچوب برنامه‌های کلی کشورها در زمینه توسعه گردشگری در دستور کار قرار گیرد (رضوانی، ۱۳۸۷: ۲).

حال با توجه به اینکه سرزمین ایران از حیث جاذبه‌های فرهنگی، هنری و محیطی و دارا بودن روستاهای متنوع و جذاب در زمره شگفت‌انگیزترین ممالک جهان به شمار می‌رود و کشاورزی و دیگر فعالیت‌های روستایی به تنهایی نمی‌تواند اشتغال و درآمد کافی را برای جمعیت روستایی فراهم کند، بنابراین گسترش گردشگری به عنوان یک راهبرد جدید در زمینه توسعه روستایی می‌تواند نقش ایفا کند و زمینه‌ساز ایجاد فرصت‌های جدید در نواحی روستایی از جمله ایجاد اشتغال سودآور در بخش‌های غیر کشاورزی، افزایش درآمد روستاییان و کاهش تفاوت‌های درآمدی بین روستاییان و شهر نشینان، کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها و کم کردن از مشکلات و مسائل شهرهای بزرگ و.. بشود. در این راستا، اگرچه اثرات مثبت گردشگری مورد تأیید است ولی بسیاری از محققین معتقدند که گردشگری دارای اثرات منفی اقتصادی، اجتماعی و محیطی بر جامعه میزبان می‌باشد که معمولاً در مرحله اول توسعه گردشگری، فواید اقتصادی نمود پیدا می‌کند ولی در مراحل بعدی توسعه گردشگری در مقیاس انبوه و کنترل نشده، اثرات و پیامدهای منفی

اقتصادی، اجتماعی و محیطی جلوه‌گر می‌شوند. بنابراین لزوم مدیریت و کنترل اثرات گردشگری در جهت کاهش اثرات منفی و تقویت اثرات مثبت اهمیت می‌یابد.

در این پژوهش محدوده مورد مطالعه روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی (اعلام شده توسط سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان مرکزی) می‌باشد، که در روند توسعه گردشگری به ویژه در سال‌های اخیر با اثرگذاری بر بنیان‌های اقتصادی و اجتماعی پیامدهایی را به همراه داشته‌است. در راستای شناخت، تجزیه و تحلیل و ارزیابی مکانیسم نقش-آفرینی گردشگری در تغییر و تحولات ناحیه مورد مطالعه از اصول رویکرد گردشگری پایدار بهره گرفته شده‌است. بر این اساس اثرات مثبت و منفی اقتصادی و اجتماعی گردشگری درک شده از طرف ساکنین روستاها و در نتیجه آن شناخت میزان حمایت ساکنین از صنعت توریسم و گردشگران و در نهایت معرفی جاذبه‌های گردشگری روستاهای مورد مطالعه از مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی در این پژوهش است، به این ترتیب که پژوهش در پنج فصل به شرح زیر تدوین شده‌است:

فصل اول تحقیق، کلیات تحقیق از جمله بیان مسئله، اهمیت و ضرورت، اهداف تحقیق، سوالات، فرضیات، روش کار، تنگناها و محدودیت‌های تحقیق بیان شده‌است. فصل دوم تحقیق، مبانی نظری تحقیق و دیدگاه‌های مختلف مرتبط با موضوع تحقیق به منظور بهره‌گیری از نظریات مطروحه بیان شده‌است. در فصل سوم به بررسی و معرفی محدوده مورد مطالعه (روستاهای هدف گردشگری استان مرکزی) و در فصل چهارم به بیان یافته‌های تحقیق با استفاده از روش آماری توصیفی و آزمون‌های آماری (کای دو و t تک نمونه‌ای) به آزمون فرضیات پرداخته شده‌است. و نهایتاً فصل پنجم به نتیجه‌گیری و ارائه راهکارها و پیشنهادات براساس یافته‌های تحقیق اختصاص یافته‌است.

۱-۱ بیان مسأله:

رشد چشمگیر گردشگری در ۵۰ سال اخیر یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اقتصادی و اجتماعی قرن بیست و یکم محسوب می‌شود. افزایش شمار گردشگران خارجی از ۲۵ میلیون نفر در سال ۱۹۵۰ به ۷۶۳ میلیون نفر در سال ۲۰۰۴ نمایانگر متوسط رشد سالانه ای بیش از ۷ درصد در طول ۵۰ سال گذشته است. گردشگری تمامی بخش‌های اقتصادی را تحت الشعاع قرار داده و در فعالیت‌های شاخص اقتصادی در دنیا بسیار تاثیرگذار بوده است. این صنعت همچنین تاثیر اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی فزاینده‌ای در سطح جهانی و ملی دارد. برای بیشتر کشورهای در حال توسعه به ویژه کشورهای کمتر توسعه یافته، گردشگری ستون اصلی توسعه اقتصادی به شمار می‌آید. البته این امر در همه کشورها به یک میزان وجود ندارد. امروزه گردشگری بزرگترین و متنوع‌ترین صنعت دنیا به حساب می‌آید و با ۲۰۰ میلیون نفر شاغل، گردش مالی سالانه ی آن به حدود ۵/۴ تریلیون دلار می‌رسد. به بیان دیگر، این فعالیت ۸